

WSPARCIE I KOMUNIKACJA MATEK CZYNNIKIEM PRĘŻNOŚCI W FUNKCJONOWANIU CÓREK WŚRÓD RÓWIEŚNICZEK

Elżbieta Napora, Beata Pękała

Institut Filozofii, Socjologii i Psychologii, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie
Institute of Philosophy, Sociology and Psychology, Jan Długosz University in Czestochowa

SOCIAL SUPPORT OF MOTHERS AS A RESILIENCE FACTOR IN FUNCTIONING OF DAUGHTERS AMONG PEERS

Summary. The purpose of the research was to determine the relation between the quality of social support of mothers and the quality of communication with peers of the same sex. The whole study was based on assumptions that the kind and force of social support are the resilience factors in the relations of daughters with the peers of the same sex. Data was collected from a sample of 138 female pupils aged 15 and 16. Researcher employed: Scale of Social Support (SWS) and a sociometric questionnaire – Plebiscite Of Kindness and Reluctance by Korczak. The initial results of the research indicate that the quality of communication and kind of social support depend on communication with peers of the same sex.

Key words: resilience, daughters, mothers, peers

Wprowadzenie

Wsparcie społeczne kojarzone jest ze zjawiskiem więzi społecznych, interakcji, transakcji oraz ujmowane jako rodzaj zachowań pomocnych, także jako relacje, dzięki którym ludzie tworzą sieć kontaktów i wzajemnie sobie pomagają (Wojciszke, 2002). Relacje te są źródłem odczuwania troskliwości, akceptacji i pomocy w sytuacji potrzeby. W większości studiów wsparcie społeczne określane jest jako rodzaj interakcji społecznej podejmowanej przez wielu lub jednego jej uczestnika w stresowych, trudnych i problemowych sytuacjach życia codziennego (Jaworowska-Obłój, Skuza, 1986; Sęk, Cieślak, 2004). Sytuacje te trudno jest przezwyciężyć bez pomocy innych (Sarason i in., Woynarowska, 2010). Wsparcie społeczne to także wszelka dostępna pomoc dla grupy lub jednostki; pojęcie to można odnosić do formalnych i nieformalnych związków wśród krewnych i przyjaciół albo członkostwa czy dobrowolnego uczestnictwa w organizacjach (Lin i in., 1979). Badacze traktują wsparcie społeczne również jako interpersonalną transakcję, rodzaj międzyludzkiej

---

Adres do korespondencji: Elżbieta Napora, e-mail e.napora@ajd.czyst.pl

wymiany, która może obejmować zarówno wymianę emocjonalną (okazywanie empatii, miłości, życzliwości, zainteresowania), instrumentalną (w postaci konkretnej pomocy), informacyjną (dzielenie się ważnymi informacjami), jak też oceniającą (jako przekazywanie danej osobie naszego sądu na jej temat) (House, 1981, za: Kacperczyk, 2006). Każdy z wymienionych wyżej elementów transakcji spełnia warunki definicyjne wsparcia społecznego (Kacperczyk, 2006).

Badania prowadzone nad zjawiskiem wsparcia doprowadziły do uchwycenia jego znaczenia jako czynnika dobrostanu psychicznego u dzieci, młodzieży i dorosłych (Demaray, Malecki, 2002; Chu, 2010). Umiejętność radzenia sobie ze stresem wykazuje związek z otrzymywaniem pomocy ze strony rodziców, opiekunów, przyjaciół bądź rówieśników (Crean, 2004). Równocześnie ocena czy też identyfikacja sytuacji trudnej wpływa na poszukiwanie wsparcia (Stanton-Salazar, Urso-Spina, 2005).

Studia empiryczne nad uchwyceniem związków między wsparciem a sympatią bądź odrzuceniem wśród rówieśników oraz podejmowanym stylem radzenia sobie ze stresem wśród młodzieży pokazały, że ci, którzy doświadczają dużego wsparcia w sytuacjach stresowych, są bardziej zdeterminowani poszukiwaniem dodatkowych kontaktów społecznych niż osoby doświadczające jego braku (Ścibisz, 2007). Mówiąc inaczej, jeśli młodzież posiada przyjaciół, którzy ich wspierają, to przede wszystkim do nich zwraca się o pomoc i wsparcie w sytuacjach trudnych. Sympatia rówieśników modyfikuje wpływ wielkości wsparcia na poszukiwanie kontaktów społecznych. U osób, które nie są akceptowane w grupie rówieśniczej, wraz ze wzrostem wsparcia w sytuacji stresu nasila się chęć poszukiwania kontaktów społecznych. Młodzież z wysokim wsparciem również poszukuje kontaktów społecznych niezależnie od zajmowanej pozycji w klasie szkolnej. Z kolei, przy niskim wsparciu różnice te są bardziej wyraźne, a akceptacja grupy ma istotne znaczenie. Dla przykładu, gwiazdy socjometryczne otrzymujące wyraźne sygnały sympatii, w sytuacjach stresowych bardziej poszukują kontaktów niż osoby nieakceptowane (Ścibisz, 2007).

Adoleseenci, którzy otrzymywali i doświadczali wysokiego wsparcia, bardziej optymistycznie oceniali swoje możliwości radzenia sobie z sytuacją stresową niż osoby, które nie doświadczały takiej pomocy (Casey-Cannon, 2006; Flores, Tschann, Pasch, 2006). Badacze wykazali, że obecność wysokiego poziomu wsparcia efektywnie chroni młodzież przed symptomami depresji (Chu, 2010; Kaynak, Lepore, Kliewer, 2011). Adoleseenci, którzy deklarowali obecność satysfakcjonującego poziomu wsparcia, częściej niż młodzież, która takiej pomocy nie otrzymywała stosowali strategie polegające na aktywnej pracy nad problemem (Ardelt, Day, 2002; Crean, 2004). Obecność konfliktów w relacjach z najbliższym otoczeniem i brak możliwości otrzymania wsparcia stawały się natomiast czynnikiem stymulującym depresję (Ardelt, Day, 2002).

Postrzeganie znaczenia wsparcia związane jest z płcią dorastających i ze składem osobowym rodziny. Wyniki z badań pozwalają na stwierdzenie, że dorastające dziewczęta częściej niż chłopcy wyrażają wyższą satysfakcję z otrzymanej pomocy, a same są podmiotem szerszej sieci osób wspierających się nawzajem (Davidson i

in., 2008). W odniesieniu do wielkości pomocy spostrzeganej przez młodzież, badania pokazały, że rówieśnicy są grupą wsparcia częściej przywoływaną niż rodzice. Ojciec w ocenie adolescentów, okazuje wsparcie rzadziej niż matka (Ścibisz, 2007) i również rzadko w porównaniu z dziadkami (Napura, Kozerska, Miszczak, w druku), choć, w początkowym okresie adolescencji najważniejszym źródłem wsparcia społecznego są rodzice (Mahon, Yarchesky, Yarchesky, 2004). Młodzi adolescenti postrzegają swoją rodzinę jako ważną grupę odniesienia, a rodzice są dla nich obiektem ciepłych, głębokich uczuć i wzorem wartości (Przybył, 2006). Barker i Watson (2000) oraz Brownell (2006) i Penington (2004) podkreślają, że domy rodzinne, w których dziecko dorasta, powinny być miejscem szczyrych i otwartych relacji. Ponieważ dojrzewanie jest czasem transformacji, reorganizacji w relacjach rodzinnych, wiekiem silnego oporu i wzmagania się napięcia między młodzieżą a rodzicami, okres ten może prowadzić do zmniejszenia poziomu pozytywnych relacji i zwiększenia dystansu między rodzicem a adolescentem (Kraemer, 2006). W średnim i późnym okresie dorastania znaczącą rolę odgrywają rówieśnicy, gdyż znajdują się w analogicznej sytuacji i muszą zmagać się z podobnymi problemami (Stanton-Salazar, Urso-Spina, 2005). Rzecz jasna, nie wszyscy adolescenti otrzymują wsparcie od przyjaciół czy rodziny. Trudno jednak jednoznacznie określić, jak liczna jest ta grupa, która nie doświadcza wsparcia i jest zmuszona radzić sobie samodzielnie.

Wsparcie i komunikacja matki jako czynnik *prężności*

Koncepcja *prężności* jest skoncentrowana na wyjaśnianiu fenomenu, jakim jest prawidłowe funkcjonowanie jednostek mimo braku korzystnych warunków życia, w okolicznościach doświadczania przeciwności losu i zdarzeń traumatycznych (Rutter, 1987). W bezpośredniej translacji z języka angielskiego słowo to oznacza „odporność”, „elastyczność”. W psychologii *prężność* pojmowana jest jako zdolność do powrotu do dobrego funkcjonowania po silnie stresującym zdarzeniu (Kumpfer, 1999). Uznaje się, że jest to rodzaj procesu ochronnego, który zmniejsza bądź niweluje skutki braku przystosowania się jednostki doświadczającej traumatycznych przeżyć i niepomyślności losu (Greenberg, 2006). Kulig (2000) odnosi to pojęcie do funkcjonowania jednostek w grupie społecznej.

Wykształceniu się *prężności* służą rozwój i umocnienie więzi rodzinnych. Black i Lobo (2008) na podstawie przeglądu prac teoretycznych oraz badawczych, opracowały listę czynników, które sprzyjają zdrowiu i dobremu funkcjonowaniu rodziny. Na liście tej znalazły się takie parametry, jak: optymistyczne nastawienie, duchowość, harmonia, bezpośrednia i otwarta komunikacja w rodzinie, czas wspólnie spędzany, sieć wsparcia ze strony członków rodziny, przyjaciół oraz innych grup społecznych, organizacji formalnych i ugrupowań nieformalnych (Pisarska, Ostaszewski, 2012). *Prężność* – w odniesieniu do społeczności lokalnej, środowiska społecznego – tworzą takie komponenty, jak: interakcje sprzyjające doświadczaniu wspólnoty (dobre relacje między członkami danej grupy oraz sieć wsparcia społecznego) oraz poczucie więzi między ludźmi tworzącymi daną społeczność (Kulig, 2000; Pisarska, Ostaszewski, 2011).

Badania nastoletnich chłopców przeprowadzone przez Loebera i współpracowników (1998) wykazały, że czynniki ryzyka, takie jak słaba komunikacja w rodzinie i niedostateczna kontrola rodziców, zazwyczaj związane są z agresją, depresją, wycofaniem się, zaburzeniami zachowania, przestępczością, używaniem substancji psychoaktywnych (Loeber, i in. 1998). Dlatego przypuszczano, że wsparcie i komunikacja z matką wiążą się z poczuciem wspólnoty i bliskości z innymi, natomiast jego niedobór i trudności w komunikowaniu się mogą prowadzić do izolacji, osamotnienia czy chęci imponowania wśród rówieśników poprzez zachowania niepożądane. Z kolei, brak poczucia integracji w grupie społecznej grozi utrwalaniem się obcości reguł społecznych i może prowadzić do utrwalania zachowań niewłaściwych.

Generalnie, doświadczane wsparcie i pozytywna komunikacja z matką są szczególnie ważne w okresie adolescencji, a więź z matką stanowi matrycę późniejszych relacji z ludźmi.

Funkcjonowanie adolescentów wśród rówieśników

Zdobywanie popularności ważne jest zwłaszcza w okresie adolescencji, kiedy wpływ rodzica słabnie na korzyść znaczenia rówieśników (Harris, 2000). Dla nastolatków akceptacja rówieśników ma znacznie większe oddziaływanie na ich społeczne funkcjonowanie niż wpływ rodziców. Zaobserwowano niewiele polskich badań koncentrujących się na wsparciu i komunikowaniu się z matką oraz jej wykształceniu, statusie materialnym i strukturze rodziny jako przyczynie funkcjonowania córek wśród rówieśniczek.

Status materialny rodziny. Trudna sytuacja materialna rodziny wiąże się z zaburzeniem procesu socjalizacji potomstwa (Kuśmierz, 2000), a to prowadzi do zachowań społecznie niepożądanych. Naukowcy dostrzegli, że dzieci z rodzin ubogich przejawiają zachowania problemowe, np. sięgają po środki uzależniające (Lachowska, 1998). Częściej mają niższe aspiracje i osiągnięcia w szkole, co rokuje mniej korzystną karierę życiową (Sztumski, 2006). Dzieci z rodzin dotkniętych niedostatkiem, zaniepokojone brakiem środków na zaspokojenie potrzeb materialnych i biologicznych (Cudak, Kowolik, Pindera, 1999) czują się gorsze od swoich rówieśników i ograniczają z nimi kontakty koleżeńskie, to rodzi izolację społeczną (Napora, Kozerska, Schneider, 2014).

Wykształcenie matki. Obuchowska (2000) podkreśla, że dorastające dzieci potrzebują pomocy i wsparcia rodzica, oczekują mądrego autorytetu, który potrafi wspierać i dawać rady. Można przypuszczać, że matki słabiej wykształcone z powodu braku dostatecznej wiedzy, mogą nie sprostać oczekiwaniom dorastających córek.

Struktura rodziny. Jest ona ważnym obszarem studiów dla badaczy, gdyż nastolatki mają niewielki wpływ bądź nie mają żadnego na formę opieki rodzicielskiej i model rodziny, w której są wychowywani. Przełom w demografii rodziny ma bezpośredni wpływ na rozwój i życie dziecka (Lee, Kushner, Cho, 2007). Napora (2013), badając rodziny samotnych matek otrzymała wynik, który zaprzecza dotychczasowemu stanowisku, że środowisko wychowawcze rodziny samotnej matki

w Polsce jest stanowczo gorsze od środowiska wychowawczego tworzonego przez rodziny pełne. Autorka pokazała, że nie można twierdzić, iż komunikacja adolescentów z matką w rodzinach niepełnych różni się od komunikacji w rodzinach pełnych. Dodatkowo, komunikacja między matką a adolescentem koreluje z psychospołecznym funkcjonowaniem rodziny (Masselam, Marcus, Stunkard, 1990).

Założenie badań

Celem badań było uchwycenie związków pomiędzy spostrzeganym wsparciem i komunikowaniem się z matką oraz czynnikami socjoekonomicznymi (status materialny, struktura rodziny, wykształcenie matki) a atrakcyjnością córek wśród rówieśniczek, jeśli natomiast istnieją takie związki, to pomiędzy którymi czynnikami. Przegląd dotychczasowej literatury prowadzi do kilku istotnych przesłanek. Młodzież, która doświadcza wsparcia i pomocy rodziców bardziej cieszy się atrakcyjnością wśród rówieśników niż ci, którzy doświadczają ich braku. Dodatkowo, atrakcyjność córek wśród rówieśniczek wspomagają korzystne zasoby socjoekonomiczne rodziny. Warto stąd zastanowić się, jak zestawienie tych ważnych wymiarów w funkcjonowaniu córek określa ich sympatię wśród rówieśniczek w klasie.

Sformułowany problem badawczy: „Jaki zespół zmiennych związanych z matką i z rodziną współdeterminuje poziom sympatii córek wśród rówieśniczek w klasie”? sprowadzono do dwóch hipotez: H_1 : każdy rodzaj wsparcia i komunikacji z matką, oprócz komunikacji z trudnościami, znacząco wiąże się z atrakcyjnością córek wśród rówieśniczek. Hipotezę uzasadniają argumenty, że więź zachodząca w parze homogenicznej matka – córka jest silna (Collins, Russell, 1991), córki zyskują akceptację i bezpieczeństwo, dzięki temu stają się bardziej otwarte na kontakt z otoczeniem (Russell, Saebel, 1997; Kraemer, 2006). Hipoteza H_2 : na atrakcyjność córek wśród rówieśniczek wpływają z różną siłą współwystępujące czynniki związane z rodziną (struktura, status materialny) jak i z matką (wykształcenie, wsparcie społeczne, komunikacja).

Metoda

Do zbadania wsparcia społecznego udzielanego przez matki wykorzystano opinie córek zapisywane na arkuszach Skali Wsparcia Społecznego (SWS), opracowanej przez Kmiecik-Baran (2000). Analiza wyrażonych przez dziewczęta ocen pozwoliła określić poziomy wsparcia informacyjnego, instrumentalnego, wartościującego i emocjonalnego. Mówiąc inaczej, zastosowane narzędzie służy do pomiarów siły i identyfikacji rodzaju wsparcia. Zgodnie z założeniami SWS bada dostępne, spostrzeganie wsparcie, a więc odzwierciedla poczucie jednostki w obszarze możliwości otrzymywanego wsparcia w codziennych sytuacjach (Kmiecik-Baran, 2000). Skala opiera się na założeniach teoretycznych Tardy'ego, który wyodrębnił cztery rodzaje wsparcia: wartościujące – polega na wzmacnianiu jednostki poprzez dostrzeżenie jej umiejętności i zdolności; emocjonalne – polega na przekazywaniu komunikatów typu: *bardzo cię lubimy*; instrumentalne – wiąże się z dostarczaniem konkretnej pomocy oraz informacyjne – polega na udzielaniu informacji, rad wspo-

magających rozwiązanie problemu (za: Tardy, 1985, Kmiecik-Baran, 2000). W SWS nacisk położony jest na wsparcie pochodzące od wybranych grup społecznych, natomiast w tych badaniach, autorkom zależało na oddzielnej analizie wsparcia pochodzącego tylko od matki. Skala ma formę kwestionariusza składającego się z 16 pozycji, w którym do każdego rodzaju wsparcia dopasowane są cztery twierdzenia (3 twierdzenia pozytywne i 1 negatywne). Zadaniem badanego jest określenie za pomocą skali – od 0 do 3 punktów, w jakim stopniu dane twierdzenie odnosi się do matki.

Drugim narzędziem wykorzystanym w badaniach był Plebiscyt Życzliwości i Niechęci Korczaka. Umożliwił poznanie postaw interpersonalnych wśród rówieśników (Ekiert-Grabowska, 1984) i dostarczył informacji o powiązaniach członków klasy oraz stosunkach emocjonalnych poprzez ujawnianie sympatii, antypatii czy wrażliwej obojętności. Technika ta pozwala wnioskować, w jakim stopniu jednostka jest lubiana przez innych oraz jak czuje się wśród rówieśników (Deptuła, 1997). Zadaniem badanych było określenie stosunku do pozostałych dziewcząt w klasie poprzez wstawienie oceny do odpowiednich rubryk kwestionariusza z listą osób tworzących daną klasę. Podwójny znak plusa „++” na liście oznaczał „bardzo lubię tę osobę”, znak „+” – „raczej lubię”, „0” – „jest mi obojętna”, minus „-” oznaczał ocenę „raczej nie lubię”, natomiast podwójny minus „--” określał ocenę „zdecydowanie nie lubię”¹.

Dodatkowo wykorzystano ankietę z pytaniami służącymi do zebrania informacji związanych z rodziną: jej struktury, statusu materialnego w subiektywnej ocenie badanych córek oraz wykształcenia matki i wieku badanych.

Osoby badane

Badania prowadzono na Górnym Śląsku, przebadano 153 córki w wieku 15 i 16 lat, ostatecznie do analizy przyjęto 138 kompletnie wypełnionych kwestionariuszy. W grupie badanych dziewcząt 49,3% respondentek było w wieku 15 lat, osoby mające 16 lat stanowiły 50,7%; 41,31% osób poddanych badaniu pochodziło z rodziny pełnej, a 58,69% z rodziny niepełnej. Dziewczęta, które oceniły sytuację materialną rodziny jako niezadowolającą, stanowiły 50,01%. Znacznie mniejsza grupa respondentek oceniła status materialny rodziny jako bardzo dobry – było to 10,86%, natomiast 39,13% badanych osób określiło ów status jako zadowolający. Spośród matek badanych dziewcząt 25,36% posiadało wykształcenie wyższe, 34,05% – średnie, a 40,57% – zawodowe.

Badania prowadzono za zgodą dyrekcji i wychowawców klas, a dziewczęta były informowane o naukowym celu badań oraz możliwości rezygnacji z udziału w nich.

---

¹ Przekształcone oceny na punkty według zasady: „++”x 5 punktów [p.] „+”x 4p., „0” x 3p., „-” x 2p., „--” x 1 p. zostały zsumowane, w efekcie otrzymano sumę punktów dla badanej osoby.

Wyniki

Aby określić związek pomiędzy rodzajem wsparcia udzielanego przez matki i jej komunikowania się a poziomem sympatii córek wśród rówieśniczek w klasie szkolnej, dokonano analizy ocen wsparcia i komunikowania się w powiązaniu z wynikami plebiscytu życzliwości i niechęci. Analizy przeprowadzono za pomocą pakietu statystycznego PQStat ver. 1.4.2.324. Wyniki atrakcyjności w zależności od skal wsparcia i komunikacji analizowano, szacując współczynniki korelacji liniowej Pearsona (tabela 1).

Tabela 1. Wsparcie i komunikacja matek a atrakcyjność córek

Lp.	Wsparcie i komunikacja	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>r</i>	<i>p</i>
1.	Informacyjne	7,02	3,2	0,112	0,189
2.	Instrumentalne	6,87	3,1	0,063	0,459
3.	Wartościujące	6,08	3,0	0,189	0,026
4.	Emocjonalne	7,06	3,1	0,068	0,426
5.	Komunikacja z trudnościami	29,36	10,3	-0,5488	< 0,0001
6.	Komunikacja otwarta	30,56	12,1	0,6046	< 0,0001
7.	Komunikacja całkowita	50,7	22,4	0,4069	< 0,0001

Dane ukazują, że dodatni i istotny statystycznie związek zachodzi pomiędzy wsparciem wartościującym a popularnością córek wśród rówieśniczek ($r = 0,189$, $p < 0,026$). W przypadku pozostałych skal wsparcia ich związek z popularnością był niski i statystycznie nieistotny. Stwierdzono także wysoce istotne ($p < 0,0001$) korelacje między wynikami atrakcyjności a wynikami skal komunikacji. W przypadku skali komunikacji z trudnościami korelacja jest ujemna, istotna statystycznie.

Przewidując związek pomiędzy atrakcyjnością córek wśród rówieśniczek a analizowanymi czynnikami w kontekście wieloczynnikowym, zbudowano model regresji wielokrotnej. Za zmienną zależną przyjęto wyniki w plebiscycie życzliwości i niechęci, natomiast jako zmienną niezależną potraktowano status materialny, wykształcenie matki, strukturę rodziny oraz wsparcie: informacyjne, instrumentalne, wartościujące, emocjonalne i komunikację: z trudnościami, otwartą i całkowitą. Efekty obliczeń przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Model regresji wielokrotnej dla predykcji atrakcyjności ($N = 138$)

Czynniki	Współczynnik b				<i>t</i>	<i>p</i>
	B	SE	-95% CI	+95% CI		
W. wolny	14,06	10,07	-5,87	33,99	1,40	0,165
Status materialny (wystarczający)	0,20	1,33	-2,44	2,83	0,15	0,882
Wykształcenie matki (wyższe)	1,62	1,40	-1,15	4,39	1,16	0,248
Struktura rodziny (pełna)	2,15	1,28	-0,39	4,69	1,68	0,095
Wsparcie informacyjne	0,18	0,33	-0,47	0,82	0,55	0,586
Wsparcie instrumentalne	-0,62	0,33	-1,27	0,03	-1,89	0,060
Wsparcie wartościujące	0,71	0,38	-0,04	1,47	1,87	0,064
Wsparcie emocjonalne	-0,80	0,35	-1,48	-0,11	-2,31	0,022
Komunikacja z trudnościami	0,19	0,18	-0,17	0,55	1,05	0,297
Komunikacja otwarta	0,53	0,14	0,24	0,81	3,68	0,000
Komunikacja całkowita	0,00	0,04	-0,08	0,08	-0,07	0,946

Współczynnik korelacji wielokrotnej: $R = 0,667$

Współczynnik determinacji: $R^2 = 0,445$

Współczynnik determinacji skorygowany: $R^2 = 0,402$

Istotność równania: $F(10,138) = 10,21; p < 0,0001$

Błąd std. estymacji: 6,126

Analiza regresji wykazała, że spośród zmiennych wprowadzonych do modelu regresji jedynie dwie z nich, miały istotne znaczenie w objaśnianiu atrakcyjności córek wśród rówieśniczek spostrzegane wsparcie emocjonalne ($p = 0,022$) i komunikacja otwarta z matką ($p = 0,000$). Zmienne te wyjaśniają ponad 44% wariacji zmiennej zależnej.

W celu sprawdzenia nadmiarowości zmiennych w modelu regresji wielorakiej policzono wskaźniki statystyczne, są to tolerancje oraz korelacje cząstkowe i semi-cząstkowe. Wyniki przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Wskaźniki nadmiarowości zmiennych

Czynniki	Korelacje cząstkowe	Korelacje semicząstkowe	Tolerancja	R ²
Status materialny (dobry)	0,013	-0,009	0,614	0,385
Wykształcenie matki (wyższe)	0,102	-0,076	0,748	0,251
Struktura rodziny (pełna)	0,147	-0,110	0,684	0,315
Wsparcie informacyjne	0,048	-0,036	0,251	0,748
Wsparcie instrumentalne	-0,165	-0,125	0,257	0,742
Wsparcie wartościujące	0,163	-0,123	0,207	0,792
Wsparcie emocjonalne	-0,200	-0,152	0,229	0,770
Komunikacja z trudnościami	0,092	-0,069	0,078	0,921
Komunikacja otwarta	0,310	-0,243	0,089	0,910
Komunikacja całkowita	-0,005	-0,004	0,332	0,667

Komunikacja całkowita spośród skal komunikacji ma najwyższą tolerancję i oznacza, że w najniższym stopniu jej zmienność jest wyjaśniana przez pozostałe predyktory. Najniższe wyniki tolerancji dotyczą komunikacji z trudnościami i komunikacji otwartej, czyli wkład tych zmiennych jest najbardziej nadmiarowy – są one zbędne na tle wkładu pozostałych zmiennych. Zmienne, które w najmniejszym stopniu są wyjaśniane przez pozostałe predyktory to status materialny, wykształcenie matki i struktura rodziny. Najwyższy wkład w wyjaśnienie zmiennej zależnej ma komunikacja otwarta, w przypadku której korelacja cząstkowa wynosi 0,310. Po uwzględnieniu jednak wpływu innych zmiennych niezależnych, korelacja semicząstkowa zmienia charakter i staje się najwyższą ujemną korelacją wynoszącą -0,243. Tolerancja skal wsparcia jest wyższa niż w przypadku komunikacji z trudnościami i całkowitej i niższa niż dane socjoekonomiczne na poziomie od 0,207 do 0,257.

Z tabeli 2 wynika, że predyktory jakimi są status materialny, struktura rodziny, wykształcenie matki, wsparcie: informacyjne, instrumentalne, wartościujące oraz komunikacja z trudnościami i całkowita nie wpływały istotnie na zmienną zależną, zatem usunięto je z modelu. Pierwszym etapem poszukiwania optymalnego modelu będzie regresja krokowa, efekty obliczeń zawarto w tabeli 4.

Tabela 4. Model regresji wielorakiej krokowej dla predykcji popularności

Czynnik	Współczynnik b				t	p
	B	SE	-95% CI	+95% CI		
W. wolny	20,65	1,46	17,76	23,54	14,13	< 0,0001
Komunikacja otwarta	0,39	0,04	0,30	0,48	8,85	< 0,0001

Współczynnik korelacji wielokrotnej: $R = 0,604$

Współczynnik determinacji: $R^2 = 0,365$

Współczynnik determinacji skorygowany: $R^2 = 0,36$

Istotność równania: $F(1,138) = 78,36; p < 0,0001$

Błąd std. estymacji: 6,33

Model regresji krokowej wskazał na jednoczynnikową analizę wariancji, zawierającą skalę komunikacji otwartej jako predyktor dla atrakcyjności. Jest to model wysoce istotny z jednym predyktorem znaczącym w modelu wielowymiarowym. Zmienna ta wyjaśnia 36% zmienności wyników w plebiscycie życzliwości i niechęci i sugeruje występowanie innych zmiennych współdeterminujących atrakcyjność córek wśród rówieśniczek w klasie. Wartość *Beta* wskazuje, że im wyższa otwartość w komunikacji z matką, tym większa sympatia wyrażana wobec córek przez rówieśnice w klasie.

Drugi z istotnych w modelu predyktorów – wsparcie emocjonalne (tabela 2) został włączony do ostatecznego modelu regresji krokowej. Wyniki dokonanej analizy takiego modelu zawierającego dwa predyktory zaprezentowano w tabeli 5.

Tabela 5. Model regresji wielorakiej (2 predyktory) dla predykcji popularności

Czynniki	Współczynnik b				t	p
	B	SE	-95% CI	+95% CI		
W. wolny	22,19	1,66	18,90	25,48	13,33	< 0,0001
Wsparcie emocjonalne	-0,34	0,18	-0,69	0,02	-1,88	0,062
Komunikacja otwarta	0,42	0,05	0,33	0,51	9,07	< 0,0001

Współczynnik korelacji wielokrotnej: $R = 0,6178$

Współczynnik determinacji: $R^2 = 0,381$

Współczynnik determinacji skorygowany: $R^2 = 0,372$

Istotność równania: $F(2,138) = 41,67; p < 0,0001$

Błąd std. estymacji: 6,27

Model regresji o dwóch predyktorach: wsparcie emocjonalne i komunikacja otwarta matki ujawnił, iż pierwszy z nich okazał się czynnikiem statystycznie bliższym istotności ($p = 0,062$), drugi istotnym statystycznie ($p < 0,0001$). Zmienne te

wyjaśniają 38% wariancji zmiennej zależnej. Porównanie obu modeli, tj. niniejszego z modelem o jednym predyktorze jakim jest komunikacja otwarta, wskazuje na brak istotnej różnicy ($F(2, 138) = 3,52, p = 0,0627$). W związku z tym, lepszym wydaje się być model prostszy – jednoczynnikowy.

Dyskusja

Hipoteza H_1 mówiąca, że każdy rodzaj wsparcia i komunikacji z matką, oprócz komunikacji z trudnościami, znacząco wiąże się z atrakcyjnością córek wśród rówieśniczek została częściowo potwierdzona. Uchwycono dodatnie istotne statystycznie związki pomiędzy komunikacją całkowitą, otwartą, wsparciem wartościującym matki a atrakcyjnością córek wśród rówieśniczek (tabela 1). Wyniki sugerują, że pozytywna komunikacja zachodząca pomiędzy matką a córką nie tylko wpływa na rozwój obydwu stron, dostosowanie się względem siebie, ale sprzyja tworzeniu satysfakcjonujących relacji z rówieśnikami. Z wyższym poziomem atrakcyjności wiąże się także wyższy poziom wsparcia wartościującego, rozumianego jako wzrost zasobów wzmacniających samoocenę poprzez dostrzeganie umiejętności i zdolności córek, co może prowadzić do ich zaradności w grupie. Efekty te mogą stanowić argument popierający przekonanie Obuchowskiej (2000), że dorastające dzieci potrzebują pomocy i wsparcia rodzica, oczekując od niego mądrego autorytetu i rady. Patrząc z tej perspektywy, dzięki bliskim relacjom w rodzinie, córki mogą nauczyć się kluczowych umiejętności, jak komunikowania się, co sprzyja dobrym relacjom w grupie. Ponadto, zaobserwowano statystycznie istotnie ujemny związek pomiędzy komunikacją z trudnościami a sympatią córek. Związek ten ujawnia, że im wyższy poziom komunikacji negatywnej z matką, tym niższy wynik atrakcyjności córek wśród rówieśniczek. Wynik potwierdza obserwacje Wyczesany (2001), że dzieci które nie cieszą się powodzeniem wśród rówieśników, często pochodzą z rodzin źle funkcjonujących, w których poświęca się im za mało czasu, czują się nieakceptowane i odrzucone. W szkole przejawiają mniejszą aktywność i wrażliwość na krzywdę rówieśników, przy tym są wrogo lub buntowniczo nastawione do otoczenia.

Można zatem sformułować wniosek, że pozytywna komunikacja i wsparcie wartościujące istotnie wiążą się z atrakcyjnością córek wśród rówieśnic. Prawidłowość jest następująca, im bardziej satysfakcjonujące komunikowanie się z matką i wyższe wsparcie wartościujące, tym korzystniejsze miejsce córek w strukturze rówieśników.

Hipoteza H_2 uzyskała częściowe potwierdzenie w obrazie otrzymanych wyników. Oczekiwano w niej, że na atrakcyjność córek wśród rówieśniczek wpływają z różną siłą współwystępujące czynniki związane z rodziną (struktura, status materialny) jak i z matką (wykształcenie, wsparcie społeczne, komunikacja). Otrzymane efekty pokazały, że im korzystniej oceniana jest komunikacja otwarta i mniej satysfakcjonujące wsparcie emocjonalne ze strony matki, tym więcej sympatii otrzymują córki od rówieśnic w klasie (tabele 2 i 5). Mówiąc inaczej, przy uwzględnieniu jednoczesnego wpływu wszystkich wziętych pod uwagę czynników, istotnie wiążą się z atrakcyjnością córek komunikacja otwarta i słabo wsparcie emocjonalne. Wspar-

cie emocjonalne ma wpływ ujemny. Badane czynniki socjoekonomiczne okazały się bez związku z atrakcyjnością córek.

Biorąc pod uwagę, że dojrzewanie jest czasem transformacji, reorganizacji w relacjach rodzinnych, wiekiem oporu i wzmagania się napięcia między młodzieżą a rodzicami, to okres ten może prowadzić do zmniejszenia poziomu pozytywnych relacji i zwiększenia dystansu między rodzicem a adolescentem (Kraemer, 2006). Co więcej, młodzież w tym czasie zwraca się w kierunku świata społecznego reprezentowanego przez rówieśników i tworzy związki przyjacielskie oraz preintymne, w których znajduje wsparcie (Ścibisz, 2007). Wyniki mogą sugerować, że dorastające córki bardziej poszukują wsparcia ze strony rówieśników niż matki i jednocześnie potwierdzają, że komunikacja jest najistotniejszym czynnikiem w relacji matka – córka. Zrozumienie i tolerancja z jej strony może prowadzić do pozytywnego nastawienia wobec rówieśnic i starań o ich sympatię.

Inne wyjaśnienie wiąże się z przypuszczeniem dotyczącym zastępowania wsparcia emocjonalnego otwartym komunikowaniem się z matką. Wiąże się to z obserwacjami, że matki rozwijają bliższe i bardziej intymne relacje z dziećmi, a przy tym odgrywają główną rolę w ich dyscyplinowaniu. Dla nastolatków zaś, relacje z matkami są źródłem przyjemności i miłości, ale co ciekawe, także konfliktów (Russell, Saebel, 1997). Przyjmując, że jeśli wsparcie emocjonalne sprowadza się do udzielania komunikatów werbalnych typu *bardzo cię lubimy, akceptuję cię taką jaką jesteś*, to można oczekiwać, że te córki które są znacząco usatysfakcjonowane z otwartej komunikacji z matką, będą cieszyć się większą sympatią rówieśniczek.

W kontekście tematyki poruszonej w niniejszym artykule, najważniejszym wnioskiem wynikającym z zaprezentowanych badań jest stwierdzenie wyraźnego związku pomiędzy komunikacją i niektórym wsparciem udzielanym córkom przez matki a poziomem sympatii w grupie rówieśniczek.

W części otwierającej artykuł przytoczono opinie badaczy na temat zjawiska *prężności* – odporności na negatywne doświadczenia i przeciwności losu, umiejętności radzenia sobie z trudami życia, zdolności powrotu do równowagi psychicznej i społecznej funkcjonalności po stresujących i trudnych zdarzeniach. Zwrócono przy tym uwagę na wyróżnione przez badaczy czynniki wspomagające odporność i proces powrotu do równowagi. Wśród nich niezwykle ważne miejsce zajmowały więzy z rodziną, przyjaciółmi, rówieśnikami. W tym miejscu należy zatem wyraźnie podkreślić, że otwartość w komunikowaniu się i wsparcie społeczne udzielane córkom przez matki, jak również korzystne relacje z grupą rówieśniczą można ujmować jako czynniki wspomagające zdolność do utrzymywania równowagi psychicznej, zwłaszcza emocjonalnej. Sprawa ta staje się istotna w okresie adolescencji, wiążącym się z wieloma zakłóceniami, problemami wychowawczymi czy niebezpieczeństwami. Wyniki z tych badań potwierdziły częściowo oczekiwanie. Otóż, wsparcie emocjonalne matki wykazuje ujemny znaczący związek przy wzroście satysfakcjonującej komunikacji z matką z przewidywaniem atrakcyjności córek wśród rówieśniczek. Ponadto, uchwycono dodatni istotny statystycznie związek pomiędzy wsparciem wartościującym matki a sympatią córek wśród rówieśników tej samej płci.

Uzyskane efekty prowadzą do następujących konkluzji:

1. Szacując pozytywne stosunki córek z rówieśniczkami zaobserwowano znaczącą ich zależność od wartościującego wsparcia i pozytywnego komunikowania się z matką.
2. Przewidując atrakcyjność córek w kontekście analizy wieloczynnikowej, uchwycono ujemny, słabo znaczący związek ze wsparciem emocjonalnym przy wzroście komunikacji otwartej z matką.

Podsumowując, w obecnych czasach młodzież coraz częściej jest pozostawiana sama sobie ze swoimi problemami (Wyczesany, 2001), ponieważ rodzina jako podstawowa grupa wsparcia społecznego nie ma dla niej czasu. Prowadzi to w wielu przypadkach do zachowań przestępczych, wykolejenia i izolacji społecznej (Kmieć-Baran, 2000, s. 21). Poza tym, odległe miejsce rodziców, zwłaszcza matki, w hierarchii dawców wsparcia sprawia, że młodzież nie czuje z nimi związku, co może przejawiać się w zachowaniach sprzecznych z normami. W sytuacji zaś, gdy zachodzą pozytywne relacje pomiędzy matką a córką, których miarą jest okazywane wsparcie wartościujące i pozytywne komunikowanie się, dziewczęta doświadczają życzliwości w klasie szkolnej ze strony rówieśników tej samej płci. Sytuację tę można uznać za czynnik sprzyjający *prężności* – chroniący młodzież przed wejściem w złe towarzystwo bądź pozwalających na uniknięcie życiowych błędów.

Literatura cytowana

- Ardelt, M., Day, L. (2002). Parents and Siblings and Peers: Close Social Relationships and Adolescence Deviance. *Journal of Early Adolescence*, 22, 310-349.
- Barker, L., Watson, K. (2000). *Listen up*. NY: St. Martin's Press.
- Black, K., Lobo, M. (2008). A conceptual review of family resilience factors. *Journal of Family Nursing*, 14 (1), 33-55.
- Brownell, J. (2006). *Listening: Attitudes, principles and skills*. Pearson Education Company. Boston: Arlington St.
- Casey-Cannon, S. (2006). Nonparent Adult Social Support and Depressive Symptoms Among Mexican American and European American Adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 26, 318-343.
- Chu, P.S. (2010). Meta-analysis of the Relationships Between Social-support and Well-being in Children and Adolescent. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 29, 624-645.
- Collins, W.A., Russell, G. (1991). Mother-child and father-child relationship in middle adolescence: A developmental analysis. *Developmental Review*, 11, 99-136.
- Crean, H. (2004). Social Support, Conflict, Major Life Stressors and Adaptive Coping Strategies in Latino middle school students: an interactive model. *Journal of Adolescent Research*, 19, 657-676.
- Cudak, H., Kowolik, P., Pindera, M. (1999). Subiektywne i obiektywne ubóstwo materialne w rodzinie polskiej. *Auxilium Sociale – Wsparcie Społeczne*, 3-4, 165-172.
- Davidson, L.M., Demaray M.K., Malecki C.K., Ellonen N., Korkiamaki R. (2008). United States and Finnish Adolescents' Perception of Social Support. A Cross-cultural Analysis. *School Psychology International*, 29, 363-375.

- Demaray, M., Malecki, C. (2002). The Relationships Between Perceived Social Support and Maladjustment for Student at Risk. *Psychology in the Schools*, 39, 305-316.
- Deptuła, M. (1997). *Szansy rozwoju psychospołecznego dzieci w zmieniającej się szkole*. Bydgoszcz: Wydawnictwo UKW.
- Ekiert-Grabowska, D. (1984). *Techniki socjometryczne w pracy wychowawcy klas początkowych*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Flores, E., Tschann, J.M., Pasch, L.A. (2006). Nonparent Adult Social Support and Depressive Symptoms Among Mexican American and European American Adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 26, 318-343.
- Greenberg, M.T. (2006). Promoting resilience in children and youth. Preventive intervention and their interface with neuroscience. *Annals of the New York Academy of Sciences*, Volume 1094, *Resilience in Children*, 139-150.
- Harris, J.R. (2000). *Geny czy wychowanie*. Warszawa: Jacek Santorski & Co.
- Jaworowska-Obłój, Z., Skuza, B. (1986). Pojęcie wsparcia społecznego i jego funkcja w badaniach naukowych. *Przegląd Psychologiczny*, 3, 733-746.
- Kacperczyk, A. (2006). *Wsparcie społeczne w instytucjach opieki paliatywnej i hospicyjnej*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kaynak, O., Lepore, S., Kliewer, W. (2011). Social Support and Social Constraints Moderate the Relation Between Community Violence Exposure and Depressive Symptoms in an Urban Adolescent Sample. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 30, 250-269.
- Kmieciak-Baran, K. (2000). *Narzędzia do rozpoznawania zagrożeń społecznych w szkole*. Gdańsk: Wydawnictwo Przegląd Oświatowy.
- Kraemer, A.A. (2006). *The Tricky Transition: Communication in the Mother and Adolescent-Daughter Relationship*. N.C.U.R: UW – Whitewater Wisconsin, <http://www.ncur20.com/presentations/13/1388/paper.pdf>
- Kulig, J. (2000). Community resiliency: the potential for community health nursing theory development. *Public Health Nursing*, 17(5), 374-385.
- Kumpfer, K.L. (1999). Factors and processes contributing to resilience. The resilience framework. W: *Resilience and development: Positive life adaptations* (s. 179-224). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Kuśmierz, W. (2000). Wpływ rodziny rozbitej na sytuację szkolną dzieci. *Życie Szkoły*, 3, 137-140.
- Lachowska, B. (1998). *Dzieci osób owdowiałych*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Lee, S., Kushner, J., Cho, S. (2007). Effects of Parent's Gender, Child's Gender, and Parental Involvement on the Academic Achievement of Adolescents in Single Parent Families. *Sex Roles*, 56, 3-4, 149-159.
- Lin, H., Simeone, R.S., Ensel, W., Kuo, W. (1979). Social support, stressful life events, and illness: a model and an empirical test. *Journal Health Soc. Behavior*, 20, 108-119.
- Loeber, R., Farrington, D.P., Stouthamer-Loeber, M., Van Kammen, W.B. (1998). Multiple risk factors for multiproblem boys: Co-occurrence of delinquency, substance use, attention deficit, conduct problems, physical aggression, covert

- behavior, depressed mood, and shy/withdrawn behavior. *New Perspective on Adolescents Risk Behavior* (s. 90-149). Cambridge University.
- Mahon, N., Yarchesky, A., Yarchesky, T. (2004). Social Support and Positive Health Practices in Early Adolescence: a Test of Mediating Variables. *Clinical Nursing Research*, 13, 216-236.
- Masselam, V.S., Marcus, R.F., Stunkard, C.L. (1990). Parent-adolescent communication, family functioning, and school performance. *Adolescence*, 25(99), 725-737.
- Napora, E. (2012). Uwarunkowania komunikacji samotnego rodzica z dorastającym tej samej płci. *Polskie Forum Psychologiczne*, 17(1), 155-170.
- Napora, E. (2013). Komunikacja matek w ocenie dorastających córek i synów pochodzących z rodzin o różnej strukturze. *Psychologia Rozwojowa*, 18 (1), 45-56.
- Napora, E., Kozerska, A., Miszczak, E. (w druku). Wsparcie dziadków w rodzinie o różnej strukturze a jakość życia młodzieży. *Acta Humanica*, 2.
- Napora, E., Kozerska, A., Schneider, A. (2014). Parentyfikacja dziadków czynnikiem *resilience* w funkcjonowaniu rodziny samotnej matki – przegląd badań. *Kultura i Edukacja*, 1 (101), 51-71.
- Obuchowska, I. (2000). Adolescencja. W: B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka* (s. 163-201). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Penington, B. (2004). The communicative management of connection and autonomy in african-american and european-american mother-daughter relationships. *The Journal of Family Communication*, 4(1), 3-34.
- Pisarska, A., Ostaszewski, K. (2011). Środowisko sąsiedzkie w percepcji warszawskich gimnazjalistów w kontekście koncepcji *resilience*. W: W. Junik (red.), *Resilience* (s. 87-103). Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne Parpamedia.
- Przybył, I. (2006). Obraz matki i ojca a identyfikacja adolescentów z rodzicami. *Obrazy życia rodzinnego z perspektywy interdyscyplinarnej. Roczniki Socjologii Rodziny*, XVII, 47-64.
- Russell, A., Saebel, J. (1997). Mother-son, mother-daughter, father-son, and father daughter: are they distinct relationships? *Developmental Review*, 17, 2, 111-147.
- Rutter, M. (1987). Psychosocial Resilience and Protective Mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry* 57(3), 316-331.
- Sarason, B.R., Shearin, E.N., Pierce, G.R., Sarason, I.G. (1987). Interrelations of social support measures: Theoretical and practical implications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 813-832.
- Sęk, H., Cieślak, R. (2004). Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne. W: H. Sęk, R. Cieślak (red.), *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie* (s. 11-28). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Stanton-Salazar, R., Urso-Spina, S. (2005). Adolescent Peer Networks as a Context for Social and Emotional Support. *Youth and Society*, 36, 379-417.
- Sztumski, J. (2006). Problemy społeczne wynikające z sytuacji dzieci i młodzieży w procesie przemian zachodzących w Polsce po roku 1989. W: J. Sztumski (red.), *Pokolenie wygranych? Ciąg dalszy badań nad sytuacją dzieci i młodzieży w procesie transformacji* (s. 10-24). Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”.

- Ścibisz, A. (2007). *Spostrzegane wsparcie i sympatia rówieśników, a style radzenia sobie ze stresem przez młodzież licealną* <http://www.sztukaleczenia.pl/?pid=article&docid=213>
- Wojciszke, B. (2002). *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Woynarowska, B. (2010). *Edukacja zdrowotna. Podręcznik akademicki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wyczesany, J. (2001). *Samotność młodzieży w kontaktach z rodzicami i nauczycielami*. W: R. Kwiecińska, M.J. Szymański (red.), *Młodzież a dorośli. Napięcia między socjalizacją a wychowaniem* (s. 63-72). Kraków: Wydawnictwo Akademii Pedagogicznej.